

WIHODA, MARTIN:**MORAVA V DOBĚ KNÍŽECÍ 906–1197.****NAKLADATELSTVÍ LIDOVÉ NOVINY, PRAHA 2010.***Josef Šrámek*

Zatím poslední kniha brněnského historika Martina Wihody vychází z autorova dlouhodobého zájmu o dějiny Moravy v období časného středověku. Martin Wihoda je na takto vymezeném poli autorem velmi činným a předkládaná kniha tak představuje jakési pomyslné zastřešení starších příspěvků. Sám autor v doslovu uvádí, že *Morava v době knížecí 906–1197* uzavírá volnou trilogii o proměně knížecí Moravy v markrabství, zahrnující vedle aktuálního titulu i dříve vydané monografie *Zlatá bula sicilská – podivuhodný příběh ve vrstvách paměti* (2005) a *Vladislav Jindřich* (2007). Název této knihy *Morava v době knížecí 906–1197* pak zjevně odkazuje na starší práci Josefa Žemličky, vyšlou v téže ediční řadě téhož nakladatelství, nelze ji tedy jako odpověď na *Čechy v době knížecí* (1997) od počátku nechávat. Cílem Martina Wihody je pojednat o dějinách Moravy, rámovaných na jedné straně pádem mojžírovské staromoravské říše na počátku 10. století a na straně druhé konstituováním moravského markrabství na konci 12. století. Toto časové rozmezí autorovi umožňuje sledovat rozličné fenomény ve smyslu braudeliánského pojmu *la longue durée*. Tato koncepce tak ovlivňuje i členění knihy a zvolený výklad, který sice v zásadě respektuje chronologický běh událostí, zároveň se skládá z tematičtější laděných celků, čímž se odlišuje od obvyklejšího spíše pozitivisticky lineárního výkladu.

V úvodní části knihy Martin Wihoda rekapituluje názory o postavení Moravy v rámci českého státu, odrážející se jak v historických narativních pramenech, tak v dílech moderních historiků. Konstatuje, že zde stále existuje dluh českého dějepisce, co se týče otázky knížecí Moravy a jejího místa ve svazku přemyslovského raně středověkého panství. Již od 18. století, říká Wihoda, byl tento svazek posuzován optikou politiky císaře Fridricha Barbarossy a ustavením moravského markrabství, jež bylo tomuto panovníkovi připisováno, a to s negativním hodnocením ze strany českých národně orientovaných historiků. Dané téma přitom bylo široce diskutováno jak českou, tak německou právně-historickou školou a v konečném důsledku přerostlo v otázku vztahu mezi českým přemyslovským státem a středověkým římským císařstvím, přirozeně za velkého ovlivnění vzrůstajícím nacionalismem na obou stranách. Tento faktor pak jako by stigmatizoval vnímá-

ní předchozích období a Morava začala být považována za okrajovou část přemyslovského státu, za pouhý doplněk historického vyprávění o dějinách Čech za vlády Přemyslovců. V tomto směru Martin Wihoda vznáší nabízející se otázku, jaké bylo ve skutečnosti místo knížecí Moravy v příběhu českých zemí – zda byla skutečně pouze výplní mezi slavnou Velkou Moravou a stavovským státem pozdního středověku? Wihoda se dále táže, jak to, že přežilo jméno Moravy a především vědomí příslušnosti k moravské zemi i po roce 906, a to přesto, že region před rokem 1200 postrádal jednu centrální vládu a údajně i elitní reprezentaci? Inspiraci pro své úvahy Martin Wihoda našel v klasické práci slavného rakouského medievisty Otto Brunnera *Land und Herrschaft* (1942). Pod vlivem současného bádání (především tzv. vídeňské školy kolem Waltera Pohla a Herwiga Wolframa), věnujícího se studiu počátků středověkých států, se snaží umístit svou konstrukci příběhu knížecí Moravy do souřadnic tohoto diskurzu, čímž se znatelně odchyluje od tradičního paradigmatu české historické vědy – srov. *Přemyslovci – budování českého státu* (2009).

V další části autor práce nejprve shrnuje často zmatené povědomí zahraničních pramenů o vztahu Čech a Moravy i o jejich geografii, analyzuje taktéž hlavní domácí vyprávěcí prameny z období od 10. do 12. století (tj. Kristiánovu legendu, Kosmovu *Kroniku Čechů*, kroniku tzv. kanovníka vyšehradského, kroniku mnicha sázavského, letopis Vincenciův a Jarlochův a hradištsko-opatovické letopisy) a nastiňuje jejich výpovědní hodnotu pro studované téma. Pro každého, kdo jen trochu zná domácí raně středověké dějiny, není překvapující, že značná část autorovy pozornosti je věnována dílu pražského děkana Kosmy, jež představuje ojedinělý pramen pro interpretaci raných českých dějin do počátku 12. století. Sám Martin Wihoda věnoval Kosmovi a jeho náhledu na společnost a poměry raně středověkého přemyslovského knížectví několik studií a v nedávné době připravil i novou popularizační edici Kosmova díla; pohybuje se tedy na důvěrně známé půdě, nadto připravené mu již dříve dosud nepřekonanými studiemi Dušana Třeštíka. Vedle toho jsou ovšem obzvláště podnětné pasáže, v nichž se zabírá výše jmenovanými letopisy hradištsko-opatovickými, jež s trochou nadsázky označil za první moravskou kroniku. Opatrně tak poukazuje na to, že na Moravě v první polovině 12. století existovalo intelektuální klima, spojené s benediktinským skriptoriem knížecího kláštera Hradiště u Olomouce, které může být považováno za skromný důkaz zemské sounáležitosti podobně jako u Kosmy. V tomto ohledu se Wihoda zabývá také velkomoravskými místy paměti (ve smyslu Pierra Nory), pojíci se s památkou na slavné časy moj-

mírovské dynastie. Tuto roli sehrává především Velehrad coby údajné sídlo knížete Svatopluka a arcibiskupa Metoděje.

Hlavní výzvou, jež před Wihodou stála, bylo pojednat o období 10. století, které historiografie tradičně nazývá temným věkem moravských dějin, a to kvůli nedostatku pramenných podkladů. Lze prohlásit, že se tohoto úkolu zhostil se ctí a navzdory torzovitosti pramenné základny byl s to nabídnout poměrně životaschopnou hypotézu o životě na Moravě po pádu velkomoravské říše. Wihoda soudí, že po přemyslovském dobytí Moravy na Polácích Boleslava Chrabrého v prvních desetiletích 11. století byl zbytek přežívajících staromoravských elit vítěznými Přemyslovci patrně prodán do otroctví, čímž pouto k velkomoravskému dědictví opět oslabilo. Tento vývoj považuje v jistém ohledu za zásadnější než samotný kolaps státně-organizačních struktur po roce 906. Na Moravu v čele přemyslovských vojsk přicházejí nové elity, a byť brzy souzní s moravským prostorem, píše se již nová kapitola moravských dějin i moravského zemského povědomí, plně spjatého s přemyslovskou knížecí Moravou a tzv. odkazem knížete Břetislava I.

Co se týče datace těchto událostí, Wihoda navrhuje zvážit, zda by přijetí roku 1029, namísto dosud českou medievistikou spíše přijímaného letopočtu 1019, nevyřešilo řadu chronologických komplikací. Autor se tak v tomto bodě výrazně odchyluje od dominantního názoru české historiografie a kloní se k mínění dějepisectví polského, reprezentovaného např. názory Gerarda Labudy či Henryka Lowmiańskiego. Důsledkem je i Wihodova polemika ve věci zakladatelského díla knížete Břetislava I. jakožto správce Moravy do roku 1034. Prezентuje názor, že kníže Břetislav spíše následoval na Moravě starší domácí tradice, než že by budoval panství takříkajíc na zelené louce. V literatuře naproti tomu vládne mínění, že na nově ovládnuté Moravě si Břetislav v praxi vyzkoušel vládní kroky, které později úspěšně prosazoval i jako český kníže, a proměnil tak tvář přemyslovské monarchie od útvaru, stojícího na expanzi, k pevně organizovanému státu.

Ve svém textu se také nerozpakuje zpochybňovat stávající představy o velkomoravském dědictví v přemyslovské epoše. Především odmítá představy starších badatelů o Staré Moravě jakožto vzoru pro tzv. model středoevropského státu. Osobně nevidí odkaz Velké Moravy v rovině státu a jeho byrokratických struktur, ale spíše ve sféře církevní správy. Nejvíce pozornosti je v tomto ohledu věnováno obnově moravského biskupství v Olomouci roku 1063, a to v kontextu politiky českého knížete a krále Vratislava, jejíž součástí byla podle Martina Wihody podpora velkomoravského odkazu. Olomoucké biskupství se na stránky recenzované knihy vrací spolu s postavou biskupa Jindřicha Zdíka, výrazné postavy středoevropské politické a kulturní scény

své doby. Tyto pasáže se tak stávají první důstojnou biografií biskupa Zdíka, jenž si pozornost historiků bezesporu zaslouží, byť je třeba jedním dechem dodat, že Martin Wihoda tu nepřehlédnutelně staví na důkladných studiích Jana Bistrického. Neváhá ovšem na druhou stranu Bistrického hypotézy také korigovat (např. interpretaci tzv. dedikačního obrazu Zdikova kolektáře, kterou již dříve zpochybnili kunsthistorici Anežka Merhautová a Pavol Černý).

Klíčovou kapitolou knihy je pojednání o politickém odkazu knížete Břetislava I. z roku 1055, který prezentuje na stránkách své kroniky děkan Kosmas a který vstoupil do širšího povědomí jako tzv. seniorátní či nástupnický řád. Knížecí trůn v Praze měl podle Kosmy držet vždy nejstarší z Přemyslovců, ostatní příslušníci rodu se měli spokojit s menšími knížectvími na Moravě (v Olomouci, Brně a Znojmě). Tento systém nicméně záhy vedl k řadě vnitrodynastických půtek a zápasů. Podle Wihodova soudu zdomácněla moravská knížectví v myslích tamních Přemyslovců někdy mezi lety 1101 až 1125, po krachu legitimních nástupnických nároků knížete Oldřicha Brněnského a Oty II. Olomouckého. Od tohoto momentu Martin Wihoda odvozuje pomyslný rodný list knížecí Moravy.

Sváry a konflikty mezi členy Oráčova rodu a soustavné opomíjení dikce seniorátního řádu ve 12. století tvoří další obsáhlou část knihy. Zde autor rozjímá nad charakterem druhého českého království Vladislava II. a jeho vztahem k hohenštaufskému císařství. Zabývá se tu přerodem knížecí Moravy v moravské markrabství mezi lety 1179 až 1197. Odkazuje na dobu vlády knížete Konráda II. Oty jako na hlavní předěl. Podle Wihodova názoru to byl právě tento kníže, který potvrdil zánik Břetislavova nástupnického řádu svou kapitulací v Kníně roku 1186. Knihu uzavírá symbolická trojice studií, v nichž je nově interpretováno několik významných památek z knížecího věku, jež jsou předměty dlouhodobých odborných debat. Jmenovitě se jedná o tzv. *Horologium olomoucké* či olomoucký kolektář z doby episkopátu Jindřicha Zdíka, rotundu sv. Kateřiny ve Znojmě a centrum knížecího hradu v Brně.

Závěrem nezbyvá než říci, že Martinu Wihodovi se podařilo sepsat v mnoha ohledech inspirativní knihu, která pomyslně vrací knížecí Moravě její místo v českých dějinách. Už úvodem bylo konstatováno, že *Morava v době knížecí 906–1197* je přiznanou reakcí na *Čechy v době knížecí* Josefa Žemličky. V posledních letech představuje přemyslovská medievistika žhavé diskuzní pole díky pokusu o zásadní reinterpretaci povahy a fungování přemyslovského státu. Součástí tohoto proudu je i Wihodova kniha. Lze očekávat, že už proto se jí dostane pozornosti.

Byla by však škoda číst ji jen jako negaci. Autorovi publikace nelze upřít výtečnou obeznámenost s dobovými prameny i sekundární odbornou literaturou nejen domácí provenience, stejně jak jako schopnost formulovat závěry s odvahou k nekonvenčním řešením. To vše mu ve výsledku umožnilo zasadit svůj obraz dějin knížecí Moravy do širšího rámce a podat jej v duchu nejlepších tradic narativního dějepisectví. Už sama koncepce knihy, odkazující na práci Otto Brunnera, působí čtenářsky osvěžujícím dojmem. Je pravdou, že Martin Wihoda nepřináší nějaké zásadní množství nových poznatků. Je to ovšem i tím, že řadu závěrů již zná poučený čtenář z dříve vyšlých časopiseckých studií (v první řadě zásadní texty o zrodu moravského markrabství). Patrně nejvýznamnější je v tomto ohledu část věnovaná moravskému prostoru v temném 10. století. Na jiných místech Wihoda záslužně upozorňuje na limity tradovaných interpretací (např. otázka Břetislavovy správy Moravy či interpretace dedikačního obrazu olomouckého kolektáře), o nichž by se dále měla vést odborná debata (podnětné je např. upozornění na to, jak moc Jungmannův z ruštiny pocházející novotvar knížecí úděl *a priori* ovlivnil naše chápání raně středověkých dějin Moravy), třebaže ne vždy lze čekat, že jeho soudy budou přijaty (mimo jiné datace připojení Moravy k českému státu).

Wihodou vyprávěný příběh Moravy doby knížecí je z podstaty příběhem spíše skromným, avšak dostatečně dramatickým a chytlavým. Přinejmenším autor dokázal, že je možné napsat dějiny Moravy v období 10. až 12. století, a to ne jako pouhý doplněk dějin teritoriálně českých. Wihodova knížecí Morava není přiblížena optikou teorie centra a periferie anebo jako dobytá provincie či marka, ale jako podstatná součást přemyslovského panství. Opodstatněnost této knihy nakonec posiluje také skutečnost, že posledním shrnutím moravských raně středověkých dějin byla kniha Josefa Války z roku 1991.

Mgr. Josef Šrámek
Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Opletalova 334
500 01 Hradec Králové